

Проведенные эксперименты показали, что вероятностное прогнозирование дает положительный результат, что обусловлено тем, что субъект, воспринимая информацию в виде идеального образа действий, воспринимает и положительный результат реализации данного образа действий (на рис 6 - *ПтВ*).

Таким образом, каждая схема программирования деятельности будет основой для одной из моделей деятельности в экстремальной ситуации. Общее количество моделей деятельности будет ограничено количеством схем программирования деятельности. Выбор той или иной модели происходит по «алгоритмической схеме взаимодействия факторов, оказывающих влияние на адекватное поведение в экстремальной ситуации» [9].

ЛИТЕРАТУРА

1. Лефретов В.О., Тимченко О.В. Психологические детерминанты гибели и ранений работников органов внутренних дел: Монография. – Донецк: ДИВД МВД Украины, 2002. – 324 с.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2000. – 512 с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 245 с.
4. Маклаков А.Г. Общая психология. – СПб.: Питер, 2002. – 582 с.
5. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем: Избр. тр. /Под ред. К.В. Судакова, сост. В.А. Макаров. – М.: Медицина, 1996. – 400 с.
6. Фейгенберг И.М., Иванников В.А. Вероятностное прогнозирование и преднастройка к движениям. – М., 1987
7. Ильин Е.П. Психология воли. – СПб.: Питер, 2000. – 288 с.
8. Чуносов М.А. Моделирование факторов, влияющих на адекватное поведение работников ОВД в экстремальных ситуациях // Право і безпека. – 2002. – № 4. – С.199-203.
9. Чуносов М.А. Матричное кодирование мнемических процессов при психологическом моделировании деятельности человека в экстремальных ситуациях // Право і безпека. – 2003. – Т.2. – № 1. – С.176-181
10. Нормальная физиология: Курс физиологии функциональных систем /Под ред. К.В. Судакова. – М.: Медицинское информационное агентство, 1999. – 718 с.

Поступила в редколлегию 23.04.2003

ЧУНОСОВ М.О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Розглянуто особливості програмування (прогнозування) діяльності людини в екстремальних ситуаціях у залежності від факторів, що впливають на адекватність її поведіння.

CHUNOSOV M.A. FEATURES OF PROGRAMMING OF ACTIVITY OF THE MAN IN EXTREME SITUATIONS

The features of programming (prediction) of activity of the man in extreme situations are reviewed depending on the factors influential in adequacy of his behavior

УДК [159.923+355.233]-057.36

М.А. ШКІТІН

Національний університет внутрішніх справ

ЗАЛЕЖНІСТЬ УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ ВІДОМЧОГО ВНЗ ВІД ЇХ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ

Досліджена залежність успішності в навчально-службовій діяльності курсантів від їх особистих якостей, які рекомендовано комплексно розвивати й активізувати.

В роботі будь-якого ВНЗ успішність навчання студентів займає перше місце та багато в чому визначається здатністю студентів до пристосування до навчання в нових соціальних умовах [1, с.5].

В процесі такої адаптації у студентів формуються певні якості особистості, що в подальшому визначає результати самої адаптації. Як показано в роботі [2],

адаптивність визначається не стільки наявністю конкретної характеристики студента, скільки зміною всього комплексу характеристик особистості. Формування останніх здійснюється гетерохронно, має стадійний характер, і відрізняється у людей різних статей

Ще в 80-ті роки вийшла в світ певна кількість наукових праць щодо факторів дезадаптації студентів,

наприклад, робота [3, с.7]. Серед факторів виділяють міжособистісні відносини, авторитарний стиль керівництва, складні взаємовідносини з батьками, незвичайність умов навчання та інші. Як правило, більшість з цих факторів розглядаються як стресогенні, здатні викликати психічні розлади [4].

Коли навчальна діяльність протікає в умовах емоційного стресу, особливе значення в її успішності має зв'язок із особливостями особистості, оскільки реакції поведінки при емоційному напруженні визначаються саме особистісними характеристиками [5].

В цьому плані існують дослідження, в яких виявлені особистісні характеристики, несумісні з навчальною діяльністю, якщо вона проходить в умовах емоційного напруження. Так, В.П. Сафонов показав, що особи тривожні, мало контактні, з вузьким колом інтересів, підвищеним рівнем страху, образливі, зазнають труднощів при соціальній адаптації і, зрозуміло, слабо адаптуються до навчання в ВНЗ [2].

Слід відмітити, що в вище названих роботах мова йшла про студентів звичайних ВНЗ, але є також дослідження, в яких показано, що в спеціалізованих навчальних закладах системи Міністерства Оборони України та МВС України у курсантів умови адаптації до навчально-службової діяльності значно більш складні ніж у студентів.

Так, в роботі [6] вказано на високий ризик дезадаптації курсантів, що супроводжується наступними типами акцентуації: емоційно-лабільного, психастенічного, сенситивного, епілептоїдного та істероїдного.

ВНЗ системи МВС мають місце власні особливості і складності навчання, що стримує темпи підвищення успішності курсантів [7]. Такими специфічними труднощами в підготовці спеціалістів для органів внутрішніх справ, крім поєднання навчальної та службової діяльності, є усвідомлення курсантами необхідності роботи з асоціальними суб'єктами, педагогічно занедбанними, які мають серйозні кримінальні відхилення, алкогольну та наркотичну залежність, часто ускладнену психічними порушеннями.

Неготовність курсантів до жорсткого регулювання власного режиму життєдіяльності, відсутність чи недостатня сформованість мотивів і установок, породжують у них нервово-механічну напруженість і емоційний стрес.

Враховуючи це, а також слабку розробленість питання взаємозв'язку успішності навчання з особистісними характеристиками курсантів, саме Національного університету внутрішніх справ, виникла необхідність у проведенні даного дослідження. Його актуальність і практична значимість визначається вимогами керівництва Міністерства підвищити рівень підготовки спеціалістів вищої кваліфікації для системи МВС.

Дослідження індивідуально-психологічних характеристик курсантів проводилось із використанням наступних психодіагностичних методик: визначення

ціннісних орієнтацій, методики Г. Айзенка - EPQ, діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера, особистісного психологічного опитування.

Крім того, здійснювалась експертна оцінка кожного курсанта, в якій експертами виступали офіцери курсу (2 чоловіка), замісник начальника факультету, командири груп і 6 викладачів, які викладають у них основні дисципліни. Оцінка здійснювалась за 10-ти бальною системою, а її середній арифметичний показник був включений в список досліджуваних ознак за 55 показниками.

В проведенні досліджень прийняли участь курсанти 1-го курсу різної статі у віці 16-18 років, загальною кількістю в 83 особи. Розподіл курсантів по групам успішності в навчальній діяльності, дисципліні і громадській активності представлено в таблиці 1. Її дані свідчать про те, що кількість курсантів із високою успішністю (8,5-10,0 балів) у навчанні, громадській активності та дисципліні дорівнює, відповідно, 17 (20,49 %), 21 (25,30 %), 59 (71,09 %); добра успішність цих же показників (6,5-8,5 балів) складає 56 (64,47 %), 28 (33,73 %), 21 (25,30 %).

Кількість курсантів із середньою успішністю (4,5-6,5 балів) із цими показниками була, відповідно, - 8 (9,63 %), 22 (26,51 %), 3 (3,61 %); низька успішність (2,5-4,5 балів) була характерна 2 (2,40 %), 12 (14,45 %).

Таким чином, досліджених курсантів характеризує висока дисципліна, добра успішність в навчальній діяльності і слабо виражена громадська активність. Враховуючи, що показники, які були виявлені між собою, тісно поєднані, слід вважати, що для підвищення успішності в навчальній діяльності курсантам необхідно активізувати свою громадську діяльність.

Далі показники індивідуально-особистісних характеристик і експертних оцінок курсантів були піддані математичній обробці і нормувались. Дослідження останніх здійснювалось методами багатомірної класифікації, з використанням статистичного моделювання із додатковим дисперсійним аналізом структури даних.

В результаті були відібрані чотири найбільш інформативні ознаки, але слабо корельовані між собою і добре репрезентуючих структуру даних: коефіцієнт оціночної біполяризації (методика оціночної біполяризації), нервово-психічна стійкість (методика "Прогноз"), життєрадісність (методика ціннісних орієнтацій) і здатність до психічної саморегуляції і самоконтролю (особистісно-типологічне опитування).

З використанням міри зв'язку "Хи-квадрат" в процедурі автоматичної класифікації масиву даних за чотирма відібраними ознаками було виділено два статистично представлених класи (типи) достовірно різних між собою за багатомірним критерієм T2 Хотелінга ($p < 0,001$).

Виділені нами класи – це психологічні образи курсантів, які також відрізняються один від одного за показниками громадсько-політичної активності, успішно-

сті в навчанні та дисципліні за критерієм Хи-квадрат Пірсона ($p < 0,001$) і за показниками кожного з чотирьох відібраних ознак індивідуально-психологічних властивостей курсантів.

Таблиця 1 - Розподіл курсантів по групам успішності в учбовій діяльності, громадській активності і дисципліні (за 10 бальною шкалою)

Оцінка в балах	Успішність учбової діяльності		Дисципліна		Громадська активність	
	n	%	n	%	n	%
9,5-10	4	4,82	18	21,69	10	12,05
8,5-9,5	13	15,67	41	49,40	11	13,25
7,5-8,5	36	4,82	17	20,48	13	15,66
6,5-7,5	20	24,10	4	4,82	15	18,07
5,5-6,5	5	6,02	3	3,61	10	12,05
4,5-5,5	3	3,61	-	-	12	14,46
3,5-4,5	2	2,40	-	-	10	12,05
2,5-3,5	-	-	-	-	2	2,40
1,5-2,5	-	-	-	-	-	-

Примітка: n – кількість курсантів; $\Sigma n = 83$.

Результати порівняння середніх значень показників успішності в навчанні та індивідуально-психологічних властивостей в двох виділених класах курсантів за критеріями Хи-квадрат Пірсона, Манна-Уїтні і Ст'юдента представлені в таблиці 2.

Таблиця 2 - Середні значення показників успішності в навчальній діяльності і індивідуально-психологічних якостей в двох психологічних типах (класах) курсантів

Психологічні типи (класи)	1	2	3	4	5
Більш успішний в навчанні клас	7,96±0,14	7,03±0,12	226,4± 2,41	6,04± 0,07	7,33± 0,12
Менш успішний в навчанні клас	6,72± 0,11	5,02± 0,10	133,5± 1,10	12,6± 0,20	7,93±0,14
Достовірність розбіжностей за критеріями Манна-Уїтні, Пірсона, Ст'юдента	p=0,016 p=0,001 p=0,012	p=0,052 p=0,001 p=0,017	p=0,001 p=0,001 p=0,001	p=0,001 p=0,001 p=0,001	p=0,34 p=0,10 p=0,05

Примітка:

1 – успішність навчальної діяльності; 2 – життєрадісність;

3 – коефіцієнт оціночної біполяризації; 4 – нервово-психічна стійкість; 5 – здатність до психічної саморегуляції та самоконтролю.

За процедурою аналізу ступеневий відбір ознак привів до вибору всіх чотирьох попередньо відібраних ознак індивідуально-психологічних властивостей курсантів (поріг інформативності критерію Фішера - $F=0,4$). Кількісні значення цих ознак наступні: життєрадісність – 13,2; коефіцієнт оціночної біполяризації – 72,12; нервово-психічна стійкість – 34,6; здатність до саморегуляції та самоконтролю – 12,3; і представлено в таблиці 3.

Таким чином, встановлено, що в навчально-службовій діяльності курсантам допомагає впевненість у собі, життєрадісність, організаторські та лідерські

здібності і можливості, здатність до адекватної психічної саморегуляції та самоконтролю, психічна стійкість. Причому, успішність навчально-службової діяльності курсантів вищого навчального закладу системи МВС залежить саме від сукупності взаємозв'язаних між собою виявлених параметрів. Ось чому, для підвищення успішності навчальної та службової діяльності, необхідно розвивати та активізувати весь комплекс вказаних властивостей особистості, тим самим досягаючи гармонійності в її формуванні.

Таблиця 3 - Кількісне вираження точності розділення досліджуваних курсантів на два психологічні типи (класи)

Психологічні типи (класи)	Експериментальна вибірка			Незміщена оцінка		
	% правильної дискримінації	1 тип (клас)	2 тип (клас)	% правильної дискримінації	1 тип (клас)	2 тип (клас)
1 тип більш успішний у навчанні, n=40	92,5	37	3	85	34	6
2 тип менш успішний у навчанні, n=43	69,7	13	30	74,4	11	32

ЛІТЕРАТУРА

1 Агеева З.А. О некоторых психологических аспектах контроля знаний // Внедрение достижений психологии и педагогики в практику работы ВУЗа - Новосибирск. 1983 -С.3-4.

2. Сафронов В.П. Влияние индивидуально психологических факторов на адаптацию курсантов и слушателей к условиям обучения. -М.: Наука, 1991. -49 с

3 Бакумова Т.П., Феофанова Л.Н. Анализ условий и факторов влияющих на учебную деятельность студента // Проблемы повышения академической активности студентов. -Уфа, 1981. -С.34-38

4 Яблоненко В.Д. Психологические особенности курсантов учебной, служебной и общественной деятельности в условиях вуза: Автореф. дисс. канд. психол. наук 19.00.02 /Моск. гос. ун-т. -М., 1982. -25 с.

5 Андреева И.А. К проблеме прогнозирования успешности деятельности // Актуальные проблемы деятельности внутренних войск и ОВД в современных условиях. -Л.: ППУ МВД, 1990 -С.47-50.

6. Шаповал В.А., Ширенко А.П., Новоселов Г.А. Состояние проблемы профессионального отбора военнослужащих в армиях капиталистических государств // Сб. статей: Науч.-метод. инф бюлл. по зарубежным материалам. -1991 -Вып.6. -С.48-56

7. Андреева И.А. Использование зарубежных методик в психологической диагностике для профессионального психологического отбора слушателей в вузы МВД России // Материалы межвуз. науч.-практ конф -СПб., 1993 -С 34-36.

Надійшла до редколегії 25.06.2003

ШКИТИН М.А. ЗАВИСИМОСТЬ УСПЕВАЕМОСТИ УЧЕБНО-СЛУЖЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КУРСАНТОВ ВЕДОМСТВЕННОГО ВУЗА ОТ ИХ ЛИЧНОСТНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ
Исследована зависимость успеваемости в учебно-служебной деятельности курсантов от их личных качеств, которые рекомендовано комплексно развивать и активизировать

SHKITIN M.A. RELATION OF PROGRESS OF STUDY-SERVICE ACTIVITY OF THE CADETS OF DEPARTMENTAL HIGH SCHOOL TO THEIR PERSONAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS
The relation of progress in study-service activity of the cadets from their personal qualities is investigated, which one are recommended completely be for developing and for actuating.

